

Verhoren van mensen met verstandelijke beperkingen

MARC BOCKSTAELE³

^a (Ere)hoofdcommissaris Federale Gerechtelijke Politie Gent; inhoudelijk coördinator van de nationale cursussen verhoortechnieken (Corresp.: Marc.Bockstaele@skynet.be).

Het verhoor van mentaal kwetsbare volwassenen¹, waarvan de wet geen definitie geeft, valt onder hetzelfde regime als het verhoor van minderjarigen (SCHUERMANS, 2011, 85).² De ondervrager zal de kwetsbaarheid met gezond verstand zelf moeten inschatten aan de hand van het gedrag, informatie van familie en bekenden, en bij twijfel, in overleg met de magistraat.³ Maar verhoorders zijn niet geschoold in het herkennen van verstandelijke beperkingen. Uit een wetenschappelijk onderzoek blijkt dat veel politieambtenaren een mentale stoornis niet herkennen bij personen die ze moeten verhoren (DOUGLAS & CUSKELLY, 2012). Deze bijdrage gaat in op enkele aspecten die misschien kunnen inspireren voor het organiseren van toekomstige opleidingen. Als men spreekt over mensen met intellectuele problemen, zijn termen als zwakzinnig, debiel en verstandelijk gehandicapt, verouderd. Ze worden tegenwoordig zelfs als discriminerend beschouwd. Ook het woord 'gehandicapt' wordt niet meer gebruikt in deze context. Internationaal wordt in de gezondheidszorg het ICF⁴ model gebruikt. In dit model zouden we nu over mensen met intellectuele problemen moeten spreken

als over: *mensen met functioneringsproblemen in relatie tot een stoornis in het mentale functioneren*. Dit is echter een onhandig lange zin. Daarom wordt in Nederland en België nu steeds meer gesproken over mensen met een verstandelijke beperking (MOONEN *et al.*, 2011). Men spreekt pas over een verstandelijke beperking als een iemand niet in staat is zich in de verscheidene levenssferen op de daar gebruikelijke wijze te handhaven.

Volgens RISPENS (2012) zijn een analytisch vermogen, flexibiliteit, interpersoonlijke sensitiviteit en neutraliteit tegenover de verhoorde belangrijke persoonskenmerken om iemand te verhoren met een verstandelijke beperking.

In Nederland mogen verhoren van mensen met een verstandelijke beperking alleen worden afgenomen door gespecialiseerde politiefunctionarissen. Deze rechercheurs zijn opgeleid voor dergelijke verhoren en beschikken bovendien over de benodigde juridische kennis. BULL (2010) bevestigt in een overzichtsartikel de grote kwaliteitswinst indien dergelijke verhoren worden afgenomen door gespecialiseerde politiemensen. In Canada doet men actieve trainingen met beroepsacteurs in zeer realistische scenario's. In plaats van in een klas te zitten luisteren naar theoretische uiteenzettingen, kunnen de cursisten aan den lijve meemaken hoe mensen met mentale stoornissen zich gedragen, hoe ze die kunnen herkennen en hoe ze er best op reageren (SILVERSTONE *et al.*, 2013; FRIERSON, 2013).

De politie, die vaak als eerste gecontacteerd wordt in allerhande noodsituaties, moet ook buiten een verhoorsituatie geschoold zijn in het herkennen van mensen met een mentale beperking of een psychiatrische stoornis. VAN GAMPELAERE (2013, 52) vermeldt in haar studie wetenschappelijke onderzoeken waaruit blijkt dat gemiddeld 7% van de contacten die de politie heeft met het publiek bestaat uit contacten met personen met een psychiatrische stoornis, waarbij deze personen zowel een dader, slachtoffer als een getuige kunnen zijn. Zij concludeert terecht ook dat de politie ter zake onvoldoende tot geen opleiding krijgt over dit thema.

¹ Bv. mensen met verstandelijke beperkingen, mensen met psychische of psychiatrische stoornissen. Het gaat om personen die door hun leeftijd, fysieke of psychische toestand een bijzonder kenmerk van kwetsbaarheid vertonen. Hier moet het verschil opgemerkt worden met de rechtspraak van het EHRM, dat elke gearresteerde verdachte als 'kwetsbaar' aanziet.

² Omzendbrief Col. 8/2011 van 23 september 2011 (versie 13 juni 2013), houdende 'Salduzrichtlijnen', 63.

³ Vraag & antwoord nr. 20, 'Salduzwerkgroep' o.l.v. Procureur-generaal Y. Liégeois.

⁴ International Classification of Functioning, Disability and Health, World Health Organization Geneva 2007.

1. Verstandelijke beperkingen: onderverdeling

De gebruikelijke indeling voor verstandelijke beperkingen berust op het intelligentiequotiënt (IQ). Het IQ geeft de relatie aan tussen de mentale (ontwikkelings)leeftijd (ML) en de chronologische (kalender)leeftijd (CL). Hieruit ontstaat een breuk die wordt vermenigvuldigd met 100: $IQ = (ML : CL) \times 100$. Bij een normale begaafdheid ligt het IQ tussen 85 en 115 (dus gemiddeld 100). Er zijn veel soorten intelligentietesten, die allemaal het *concept intelligentie* op hun eigen wijze benaderen. Elementen in veel van die testen zijn: logisch redeneren, creatief denken, rekenen, taalvaardigheid en tempo (snelheid van handelen) (VAN DER SLEEN & HEESTERMANS, 2010, 607).

Een standaarddeviatie is 15 punten. Naar boven toe is een IQ van 115 tot 130 meer begaafd, en een IQ van 130 tot 145 meest begaafd.

- Zwakbegaafdheid: IQ = 85-70, mentale leeftijd?
- Licht verstandelijke beperking: IQ = 70-55, mentale leeftijd onder 7-11 jaar.
- Matig verstandelijke beperking: IQ = 55-40, mentale leeftijd 4-7 jaar.
- Ernstige verstandelijke beperking: IQ = 40-25, mentale leeftijd 2-7 jaar.
- Diepe verstandelijke beperking: IQ = lager dan 25, mentale leeftijd onder 2 jaar.

Het IQ alleen geeft geen volledig beeld van de beperkingen van een persoon in het dagelijks leven. Er zijn ook tekorten op elk niveau van adaptief gedrag, waaronder wordt verstaan: conceptuele, sociale en praktische vaardigheden die iemand nodig heeft om zich aan te passen aan de gebruikelijke wijze van handelen en de eisen die het dagelijks leven in een samenleving stelt, zoals dat kan worden verwacht van iemand op grond van diens leeftijd en culturele achtergrond. Volgens de American Association on Intellectual and Developmental Disabilities (AAIDD) moeten er voor de diagnose van licht verstandelijke beperking, ook beperkingen zijn op minstens twee van de volgende terreinen: communicatie, zelfverzorging, zelfstandig kunnen wonen, sociale en relationele vaardigheden, gebruik maken van gemeenschapsvoorzieningen, zelfstandig beslissingen kunnen nemen, functionele intellectuele vaardigheden, werk, ontspanning, gezondheid en veiligheid. Dit alles

moet opgemerkt worden voor de leeftijd van 18 jaar.

Personen met een licht verstandelijke beperking (LVB) vormen de grootste groep (ongeveer 90%) binnen de personen met een verstandelijke beperking. In deze heterogene groep komen mensen voor die niet tot ontplooiing komen waar ze, gezien hun potentiële mogelijkheden, zouden moeten komen. Te denken valt aan ernstig verwaarloosde mensen op het gebied van opvoeding. Meestal wordt hun achterstand pas opgemerkt als ze de schooltijd bereiken, hoewel hun leermoeilijkheden en hun behoefte aan speciale aandacht zich doorgaans wel duidelijk manifesteren. Hoewel ze geen complexe intellectuele taken kunnen uitvoeren, zijn ze in staat om te werken en onafhankelijk en succesvol te functioneren (FELDMAN, 2013, 368).

Ondanks de grote verschillen tussen mensen met een licht verstandelijke beperking zijn er globaal gezien wel gemeenschappelijke kenmerken. Het blijft echter belangrijk altijd de individuele sterke en zwakke cognitieve vaardigheden op te merken: *iedereen is uniek* (DE BELLE, 2000, 37). Daarbij kan ook het niveau van sociaal-emotioneel functioneren sterk verschillen. Een verhoorder moet aftasten op welk niveau hij de persoon met een LVB het best kan aanspreken. Als de verhoorder zich niet bewust is van de LVB bestaat het gevaar dat hij de verhoorde gaat overschatten. Overschatting leidt tot 'overvraging', wat kan leiden tot onjuiste informatie.

Mensen uit de groep met een matig verstandelijke beperking hebben geen ernstige mentale beperking, maar ze hebben wel grotere noden dan zij die te maken hebben met een licht verstandelijke beperking. Hun oriëntatie in plaats, tijd en ruimte is vooral gericht op hun omgeving en op het hier en nu. Ze kunnen de weg terugvinden volgens geleerde routes en personen kunnen worden onderscheiden en herinnerd. De spraakontwikkeling is erg variërend. Sommigen komen niet verder dan enkele woorden, anderen zijn in staat tot het opbouwen van eenvoudige zinnen. Langdurige concentratie is voor mensen met een matig verstandelijke beperking een helse opdracht. Toch zijn ze in staat sociale vaardigheden aan te leren en bepaalde beroepen uit te

oefenen. Meestal kunnen ze goed functioneren met niet al te veel supervisie (FELDMAN, 2013, 368). Personen met een diepe verstandelijke beperking hebben in vergelijking met mensen met een ernstige verstandelijke beperking een hogere incidentie van motorische, sensorische en fysieke beperking. Er is vaak maar een erg beperkt inzicht in de tijdsstructurering en een erg gebrekkige ruimtelijke oriëntatie.

Meestal kunnen ze niet of nauwelijks praten, hebben ze weinig beheersing over hun motoriek en hebben ze 24 uur per dag verzorging nodig. Toch zijn sommige ernstig verstandelijk beperkten in staat tot een basale vorm van zelfredzaamheid, zoals aankleden en eten, en soms kunnen ze zich zodanig ontwikkelen dat ze als volwassene gedeeltelijk zelfstandig kunnen functioneren. Dat neemt niet weg dat ze gedurende hun hele leven –relatief intensieve begeleiding nodig hebben. Veel ernstig en diep verstandelijk beperkten brengen dan ook het grootste deel van hun leven door in gezinsvervangende tehuizen of instellingen (FELDMAN, 2013, 368).

Deze indeling is niet zonder problemen.

Ten eerste suggereren de aanduidingen 'lichte' en 'matige verstandelijke beperking' dat het wel meevalt, maar dat is niet zo. Het vermogen om gebruik te maken van taal is ernstig gestoord, waardoor getuigenissen van deze mensen als wankel worden beschouwd om een juridische procedure te staven. Advocaten van de tegenpartij maken hier regelmatig gebruik van. Een aantal potentiële plegers van feiten op verstandelijk beperkten is zich bewust dat de kans op melding, vervolging en bestraffing heel laag ligt (DE BELIE, 2000, 58).

Een tweede probleem is dat de vergelijking met de mentale leeftijd van kinderen sterk misleidend kan zijn. Zo kunnen mensen met een verstandelijke beperking wel op een verstandelijk niveau functioneren dat vergelijkbaar is met dat van kinderen, maar op *andere* vlakken kunnen zij op een aanzienlijk hoger niveau functioneren. Denk aan hun levenservaring, hun sociale netwerk en hun seksuele behoefte op het niveau van volwassenen (WAGENAAR, 2010, 156).

2. Gemeenschappelijke kenmerken

Uit de wetenschappelijke literatuur blijken enkele gemeenschappelijke kenmerken van mensen met een licht verstandelijke beperking (LVB) (DE WIT *et al.*, 2011).

Problemen met informatieverwerking (begrip en geheugen). De denkprocessen verlopen langzamer. Een mogelijke verklaring voor de langzamere verwerking is een beperking van het werkgeheugen, waardoor minder informatie tegelijkertijd verwerkt kan worden (VAN DER MOLEN, 2009, 15-21). Vooral het werkgeheugen waarmee verbale informatie wordt bewerkt en opgeslagen blijkt minder goed te functioneren. Ze hebben daarbij ook een kleinere woordenschat.

Problemen met de regulerende functies (aandacht, inhibitie en planning). Het scheiden van hoofd- en bijzaken, maar ook het zien van oorzaak en gevolg relaties is lastig voor hen. Ze kunnen zich minder lang concentreren.

Gebrekkig probleemoplossend vermogen (zelfregulatie en perspectief nemen). Mensen met een LVB kunnen dagelijkse problemen oplossen, maar komen in moeilijkheden als ze meerdere belangen tegelijk moeten afwegen bij het oplossen van meer complexe taken. Mensen met een LVB hebben daarnaast moeite zich te verplaatsen in het perspectief van een ander. In contact met anderen lijken ze een voorkeur te hebben voor meer agressieve of passieve oplossingen in plaats van assertieve oplossingen (VAN NIEUWENHUIZEN & ELIAS, 2009, 85-100).

Problemen met het generaliseren van kennis. Mensen met een LVB hebben moeite met het generaliseren van een geleerde vaardigheid naar andere personen, plaatsen en situaties (KLEINERT *et al.*, 2009).

Bijkomende problemen. Mensen met een LVB hebben een grotere kans op leerproblemen, psychiatrische problemen, medisch-organische problemen, problemen in het gezin en de sociale context, dan gemiddeld begaafde mensen. Veel voorkomend zijn onder andere Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD) en autismespectrumstoornissen (ASS).

Mensen met een lichte verstandelijke beperking kunnen ook moeite hebben met tijdsbeleving, dat wil zeggen (VAN DER MEER *et al.*, 2003, 129):

- tijdsregistratie en tijdsoriëntatie;

- tijdsperspectief: de toekomst;
- het niet kunnen uitstellen: impulsiviteit.

Doordat het denkvermogen ernstig beperkt is, kunnen zulke mensen nauwelijks of niet gebruikmaken van plaatsaanduidingen, hebben zij een onderontwikkeld aantalbegrip en kunnen zij de volgorde van gebeurtenissen niet weergeven.

Hun episodisch geheugen is gestoord, maar tegelijkertijd functioneert ook hun 'metageheugen' minder goed, waardoor zij zich bijvoorbeeld niet realiseren dat zij iets niet weten. Een lichte en matige verstandelijke beperking betekent daardoor dat de getuige geen goed onderscheid maakt tussen waar en niet waar.

Omwille van hun beperkte geheugencapaciteit hebben zij extra ondersteuning nodig bij het herinneren van gebeurtenissen, zoals het aanreiken van woorden. Maar ondersteuning kan de objectiviteit van het onderzoek schaden, waardoor hun verklaringen weinig of niet bruikbaar worden voor justitie (IVENS, 2000, 150).

Als mensen met een verstandelijke beperking kunnen teruggaan in hun geheugen en herinneringen kunnen oproepen, moeten deze nog in woorden worden omgezet, wat voor hen niet evident is. Door hun cognitieve beperkingen beschikken zij vaak over minder verbale expressiemogelijkheden. Zij maken zich 'verstaanbaar' met hun gedrag in plaats van woorden (IVENS, 2000, 165).

3. Hoe een verstandelijke beperking opmerken

Soms is aan het uiterlijk te zien dat er iets mis is, zoals bij mensen met het syndroom van Down, maar meestal is er bij personen met een (licht) verstandelijke beperking uiterlijk niets waar te nemen. Men kan een beperking herkennen aan het gedrag en de spraak. Enkele vragen die betrekking hebben op de school of opleiding, de woonsituatie, werk en medicijngebruik kunnen een indicatie geven. Als de verhoorder vraagt naar de sociale omstandigheden van de verhoorde en als daaruit blijkt dat hij woonachtig is bij een stichting voor begeleid wonen, dat hij speciaal onderwijs heeft genoten op een school voor zeer moeilijk opvoedbare kinderen, kan daaruit een verstandelijke beperking vermoed worden. Het is immers algemeen bekend dat kinderen

die buitengewoon onderwijs volgen ernstige leerproblemen hebben, vaak gecombineerd met psychiatrische- en/of gedragsproblemen, en dat het waarschijnlijk gaat om kinderen of volwassenen met verstandelijke beperkingen.⁵

Iemand die verstandelijk beperkt is, kan meestal wel zijn eigen adres vermelden, maar als men vraagt naar het adres van de buurman naast hem zal hij dikwijls het antwoord schuldig blijven. Het is hem niet geleerd. Ook de betekenis vragen van enkele gezegden is voor iemand met een verstandelijke beperking, vooral autisten, erg moeilijk (RISPENS, 2012).

Er bestaat voor de politie een screeningsinstrument (MOONEN *et al.*, 2013) dat ingezet kan worden om een vermoeden van een licht verstandelijke beperking voor plus-achtienjarigen te bevestigen.⁶ Het voordeel van een dergelijk screeningsinstrument is dat het snel, en door een niet deskundige kan worden afgenomen. Indien door het instrument het *vermoeden* van een verstandelijke beperking wordt gesignaleerd, kan daarna door een ter zake kundige verder onderzoek gedaan worden.

4. Aandachtspunten bij verhoor

Er bestaat geen boek waarin beschreven is hoe men een mentaal kwetsbare persoon moet verhoren. Een eerste vraag is of een verhoor volgens artikel 47bis Sv. van deze mensen wel noodzakelijk is, of het wel een meerwaarde kan bieden voor het gerechtelijk onderzoek en of een relaas van het gesprek met hen misschien volstaat. In bevestigend geval kan overwogen worden het verhoor te doen met bijstand van een orthopedagoog of een persoon die de te verhoren persoon goed kent. Denk hierbij vooral aan het feit dat mensen met een verstandelijke beperking soms heel moeilijk verstaanbaar zijn voor derden (CARMODY, 1991).

Een audiovisueel verhoor van mensen met verstandelijke beperkingen is absoluut aangewezen. De rechter ten gronde moet precies in rekening kunnen brengen hoé zulke mensen, ook verdachten, iets onder woorden hebben gebracht. Hij moet kunnen inschatten of de bekentenis van

⁵ HR 9 november 2010, LJN BN7727.

⁶ <http://www.hogrefe.nl/tests-vragenlijsten/producten-single/screener-ivb.html>

een verdachte met een verstandelijke beperking correct werd afgenomen enerzijds, en anderzijds of een verdachte na zijn bekentenis onterecht opwerpt dat hij ten tijde van zijn bekentenis verstandelijk beperkt was, wat zijn bekentenis ongeldig zou kunnen maken.

De cognitieve capaciteit om een betrouwbare verklaring af te leggen, wordt bepaald door vier factoren (DOUMA *et al.*, 1998, 143):

1. Het verschil kennen tussen de waarheid en een leugen en begrijpen dat het vertellen van de waarheid hun verantwoordelijkheid is (PILLAY, 2012).
2. Ten tijde van het voorval (het misdrijf) moesten mentaal in staat zijn om juiste observaties van dit voorval te doen.
3. Het geheugen moet in orde zijn om het voorval te onthouden.
4. De persoon moet in staat zijn over het voorval te praten (vanuit dit geheugen) en in staat zijn eenvoudige vragen hierover te begrijpen.

Iedereen die omgaat met verstandelijk beperkten weet hoe moeilijk het is om echt contact met hen te maken en te communiceren. Communiceren met verstandelijk beperkten vraagt om een *bewuste communicatieve houding*, een *totale communicatie*. Iemand die communiceert met behulp van totale communicatie maakt gebruik van spraak, gebaren, voorwerpen, tekeningen, pictogrammen, mimiek, expressie en lichaamshouding. Verstandelijk beperkten maken onbewust gebruik van hun lichaamstaal, waarbij zij de omgeving veel informatie geven. Dit kan bv. betekenen dat zij een hand of voet bewegen, maar ook dat er fysiologische reacties optreden die informatie geven aan de verhoorder over hun toestand (OSKAM & SCHERES, 2000, 30 en 66). In de Verenigde Staten werd onderzocht in hoeverre verstandelijk beperkte verdachten in staat waren de zogenaamde 'Miranda Warnings' te begrijpen, mededelingen die te vergelijken zijn met onze 'Franchimont' en 'Salduz' mededelingen (FULERO *et al.*, 2004). De studies lieten zien dat het grootste deel van de verstandelijk beperkte verdachten niet in staat is deze mededelingen te begrijpen. In Engels onderzoek werd gevonden dat slechts een minderheid van de 'normale' mensen die aangehouden was, de daar geldende waarschuwing voorafgaand aan het verhoor be-

greep (FENNER, 2002). Voor verdachten met een verstandelijke beperking bleek dit rampzalig.

De uitgebreide mededelingen die krachtens de 'Salduzwet' en de 'Wet Franchimont' aan een persoon voor diens verhoor moeten gedaan worden, zijn voor iemand met een verstandelijke beperking extra moeilijk tot niet te begrijpen, en eigenlijk zinloos. Maar de verhoorder moet ze doen, de wetgever ontloopt hier zijn verantwoordelijkheid om uitzonderingen te voorzien. Naast algemene regels die gelden voor het verhoor van minderjarigen, beschreven PERSKE (1994) en ERICSON (1994) waar de politie rekening mee moet houden bij het ondervragen van verstandelijk beperkten, zoals de mogelijke bijkomstige visuele en auditieve beperkingen.

Mensen met een verstandelijke beperking kunnen 'gaten' in hun geheugen hebben die zij verbergen door te zeggen wat hun door anderen verteld is (DOUMA, 1998, 38). Ondersteuning met visueel materiaal, bv. een foto van de locatie maar niet van de plaats delict (PD), kan ervoor zorgen dat zij zich meer kunnen herinneren en dat zij zich minder laten leiden door vragen die door hen als suggestief beleefd worden (VAN DER SLEEN & HEESTERMANS, 2010). Mensen met een verstandelijke beperking zijn minder suggestibel als het gaat om een gebeurtenis die zij daadwerkelijk hebben meegemaakt, dan wanneer de gebeurtenis geen persoonlijk belang voor hen heeft (WHITE & WILLNER, 2005). Maar té veel of té complexe visuele ondersteuning kan ook leiden tot overbelasting van het kortetermijngeheugen en tot slechtere kwaliteit van antwoorden.

Mensen met een verstandelijke beperking, ook verdachten, zijn gevoeliger voor 'compliance' en kunnen dus uit angst of respect instemmen met wat een autoriteit (bv. een ondervrager) zegt (SIGELMAN *et al.* 1981). Tijdens een verhoor herinneren zij zich de details waarnaar gevraagd wordt niet volledig en zullen ze die, om aan de verwachtingen van de ondervrager te voldoen, zelf invullen (IVENS, 2000, 166-167).

Vooraf 'staartvragen' zijn voor een mentaal kwetsbare persoon suggestief en verhogen het risico dat de verhoorde meegaat in het verhaal van de verhoorder, foute verklaringen kan afleggen of zelfs valse bekentenissen kan doen. Bv. 'Om 10.00 uur was je in de Hoogstraat volgens een

getuige. Je was daar hé'. Staartvragen zijn gericht op bevestiging van wat de verhoorder zegt, niet op het bekomen van informatie (O'MAHONY, 2012). De verhoorder kan met de verstandelijk beperkte persoon vragen en antwoorden, over voor het onderzoek niet relevante zaken, inoefenen om duidelijk te maken dat deze kan antwoorden met 'ik weet het niet' (VAN DER SLEEN & HEESTERMANS, 2010, 621). Een verhoorder moet het eigen taalgebruik aanpassen door gebruik te maken van korte zinnen (maximum zeven woorden) en makkelijke, gangbare woorden. Hij moet alert zijn of de verhoorde de vraag of instructie begrijpt en of hijzelf begrijpt wat de verhoorde met een verstandelijke beperking wil vertellen. Dat zij de vragen niet begrijpen kan zich uiten in weerstand, door geen antwoord te geven of antwoorden te geven die niet bij de vraag passen (RISPENS, 2012). De meeste personen met een verstandelijke beperking hebben een beperkte woordenschat en kunnen daardoor snel de verkeerde woorden kiezen. Eventueel kan er voor visuele ondersteuning gekozen worden door de persoon met een verstandelijke beperking de situatie te laten uittekenen of bewegingen laten nadoen, bv. met poppen. Het stellen van directieve vragen zoals: 'Wanneer gebeurde het (Welke dag, Hoe laat)', 'Wie was er toen bij', 'Waar gebeurde het', 'Hoe gebeurde het', helpt de persoon zijn gedachten te structureren.

Een goede strategie is om maar één vraag tegelijk te stellen, die 'to the point' is en waarbij details zo veel als mogelijk zijn weggelaten omdat die verwarrend zijn. De vragen mogen geen dubbele ontkenningen of samenstellingen bevatten. Bv.: 'Was de auto groen of rood, of was er helemaal geen auto?'. Wat deze vraag moeilijk maakt is dat eerst naar de kleur van de auto wordt gevraagd, maar dat daarna wordt geopperd dat er misschien helemaal geen auto was. Dit is voor mensen met een verstandelijke beperking lastig te begrijpen (HOOGVEEN, 2011).

Net als minderjarigen zijn verstandelijk beperkte verdachten kwetsbaar, zeker in een politieverhoor. Druk opvoeren bij een kwetsbare verdachte kan, maar binnen de proporties. Er is bij hen een groter risico op valse bekentenissen (REDLICH, 2010; 2011). Men hoeft iemand echt niet met een fluwelen handschoen aan te pakken, verstande-

lijke beperking of niet. Het is aan de rechter om uit te maken of de gebruikte verhoortechnieken in overeenstemming zijn met de kwetsbaarheid van de verdachte.⁷ Maximaliseren (indruk wekken dat er sterk bewijs tegen hem ligt), minimaliseren (verdachte was jong, had drugs gebruikt, het was misschien niet de bedoeling ...) en suggereren dat het beter is dat hij bekent, omdat anders anderen dingen over hem zullen zeggen en hij de schuld kan krijgen, zijn op zich niet verboden tijdens een verhoor, maar kunnen dat wél zijn indien ze gebruikt worden bij het verhoor van verstandelijk beperkten.⁸

De kwetsbaarheid van mensen met een verstandelijke beperking komt tot uiting in hun gevoeligheid voor beloningen en complimenten (VAN DEN BERG, 1999). Een belofte van de verhoorder in de zin van: 'als je een bekentenis aflegt mag je naar huis', is voor zo iemand een aanmoediging om een bekentenis af te leggen, ongeacht of dit de waarheid is of niet. Zij nemen vaak de schuld op zich, ook al is dat niet terecht.

In hun onderzoek naar valse bekentenissen en de betekenis hiervan, kwamen CLARE en GUDJONSSON (1995) tot de ontdekking dat mensen met een verstandelijke beperking niet begrijpen wat de impact van een valse bekentenis kan zijn. Zij geloven dat een valse bekentenis niet als bewijs gebruikt mag worden en dat mensen die gearresteerd zijn, maar het misdrijf niet gepleegd hebben, geen juridische bijstand nodig hebben, zelfs niet als zij een valse bekentenis hebben afgelegd. Zij zijn ervan overtuigd dat de onschuld van (zowel zichzelf als van andere) verdachten voor de buitenwereld altijd duidelijk is.

De verhoorder kan doorheen het verhoor van een verdachte met een verstandelijke beperking, open vragen verweven die een betere inschatting van het verstandelijk niveau op het moment van het verhoor mogelijk maken. Naargelang de feiten en de omstandigheden valt te denken aan (DIETZ, 2012):

- Waar bent u nu?
- Wie ben ik?
- Waarom spreek ik met u?

⁷ Hof's Hertogenbos 8 februari 2011, LJN BP5316.

⁸ Rechtbank Maastricht 25 april 2008, LJN BDo562.

- Leg mij uit waarom dat wat u zonet bekende een misdrijf is?
- Leg mij uit hoe uw bekentenis tegen u kan gebruikt worden in de rechtszaal?
- Waarom hebt u besloten te bekennen?
- Leg mij uit hoe u tot een bekentenis bent gekomen (vrijwillig)?
- Heeft iemand u bedreigd als u niet zou bekennen?
- Heeft iemand u iets beloofd in ruil voor uw bekentenis?
- Wat denkt u dat er zal gebeuren met u als gevolg van uw bekentenis?
- Voelt u zich schuldig aan het misdrijf dat u zojuist bekende? (Zo ja, waarom?)
- Met welk doel pleegde u het misdrijf?
- Wanneer hebt u besloten om het misdrijf te plegen?
- Wanneer u het misdrijf pleegde, wist u dat het verkeerd was en hoe wist u dat?
- Wanneer u het misdrijf pleegde, wist u dat het tegen de wet was en hoe wist u dat?
- Had u gedacht dat u niet zou kunnen gevat worden en waarom dacht u dat?
- Wat hebt u ondernomen om niet gevat te kunnen worden?
- Had u vreemde of ongebruikelijke mentale ervaringen rond het tijdstip van het misdrijf? (Zo ja, welke waren dat? Wanneer is dat begonnen?)
- Hebt u ooit dingen gehoord of gezien, fantasie, dingen die niet echt waren? (Zo ja, was dit tgv. druggebruik? Is dit ooit gebeurd zonder drugs? Was u in slaap of wakker toen het gebeurde? Wat hebt u gehoord of gezien? Is dit gebeurd tijdens het verhoor? Is dit gebeurd op de dag van de feiten?)
- Hebben mensen ooit moeite om u te begrijpen, zo ja, waarom denkt u dat?
- Heeft iemand u ooit verteld dat u een psychische aandoening had? (Wie heeft u dit verteld? Bent u daarvoor behandeld? Bent u daarvoor in een ziekenhuis geweest? Welke diagnose werd u gegeven? Denkt u dat u een psychische aandoening of verstandelijke beperking hebt?)

- Was u dronken of onder de invloed van drugs op het moment van de feiten? (Zo ja, welke, hoeveel en wanneer ingenomen?)
- Was u dronken of onder de invloed van drugs wanneer u verhoord werd? (Zo ja, welke, hoeveel en wanneer?)
- Lijdt u aan een ziekte? (Zo ja, welke?)
- Hebt u geneesmiddelen genomen net voordat u gearresteerd werd? (Zo ja, welke?)
- Hebt u geneesmiddelen genomen op het moment van de feiten? (Zo ja, welke?)
- Bent u ooit bewusteloos gevallen of geslagen? (Zo ja, wanneer en waar bent u behandeld?)

De verhoorder moet een goede beschrijving van de fysieke en mentale toestand van de verhoorde met een verstandelijke beperking in het proces-verbaal opnemen. Zo stond het in een zaak vast dat de verdachte een expressieve afasie had (onvermogen tot spreken) en verbale apraxie (onvermogen tot het uitvoeren van doelgerichte bewegingen). In het proces-verbaal werd daarvan geen melding gemaakt en werd niet vermeld op welke wijze met de verhoorde werd gecommuniceerd. Uit de inhoud van het proces-verbaal kon niet anders worden afgeleid dan dat de verdachte zou hebben gezegd: *'ik weet dat mijn rijbewijs is ingevorderd'*, terwijl vaststond dat hij dit niet heeft kunnen zeggen. Dit leverde een onherstelbaar vormverzuim op waarmee ernstig inbeuk werd gemaakt op diens recht op een eerlijke behandeling van zijn zaak, waarop de vordering van het openbaar ministerie niet ontvankelijk werd verklaard.⁹

Besluit

De bescherming van mensen met verstandelijke beperkingen moet aandacht krijgen in opleidingen, wat nu niet het geval is. In het belang van alle betrokken partijen is een vroege identificatie van relevante en pertinente kwetsbaarheden een meerwaarde voor een waarheidsgetrouw verhoor (GUDJONSSON, 2010). Voor die mensen moeten artikel 28quinquies en 47bis Sv. uitzonderingen voorzien.

⁹ Hof Arnhem 28 oktober 2010, LJN BO2126.

Referenties

- BULL, R. (2010). The investigative interviewing of children and other vulnerable witnesses: Psychological research and working/professional practice. *Legal and Criminological Psychology*, 15, 5-23.
- CARMODY, M. (1991). Invisible victims: Sexual assault of people with an intellectual disability. *Australian and New Zealand Journal of Developmental Disabilities*, 17, 229-236.
- CLARE, I.C.H. & GUDJONSSON, G.H. (1995). The vulnerability of suspects with intellectual disabilities during police interviews: A review and experimental study of decision-making. *Mental Beperking Research*, 2, 110-128.
- DE BELIE, E. (2000). Een kwetsbare ontwikkeling, veerkracht en het risico op seksueel misbruik. In E. DE BELIE, C. IVENS, J. LESSELIERS & G. VAN HOVE (eds.), *Seksueel misbruik van mensen met een verstandelijke beperking*. Leuven: Acco.
- DE WIT, M., MOONEN, X. & DOUMA, J. (2011). *Richtlijn Effectieve Interventies LVB: Aanbevelingen voor het ontwikkelen, aanpassen en uitvoeren van gedragsveranderende interventies voor jeugdigen met een licht verstandelijke beperking*. Utrecht: Landelijk Kenniscentrum LVG.
- DIETZ, P. (2012). Documenting a suspect's state of mind. *FBI-Law Enforcement Bulletin*, November, 13-18.
- DOUGLAS, L. & CUSKELLY, M. (2012). A focus study of police officers' recognition of individuals with intellectual disability. *Psychiatry, Psychology and Law*, 1, 35-44.
- DOUMA, J., VAN DEN BERGH, P. & HOEKMAN, J. (1998). *Verstandelijke handicap en seksueel misbruik*. Rotterdam: Lemniscaat.
- ERICSON, K., PERLMAN, N. & ISAACS, B. (1994). Witness competency, communication issues and people with developmental disabilities. *Developmental Disabilities Bulletin*, 22, 101-109.
- FELDMAN, R.S. (2013). *Ontwikkelingspsychologie*, 5° editie. Benelux: Pearson education.
- FENNER, S., GUDJONSSON, G.H. & CLARE, I.C.H. (2002). Understanding of the current police caution (England & Wales) among suspects in police detention. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 2, 83-93.
- FRIERSON, R.L. (2013). Commentary: Police officers and persons with mental illness. *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 41, 356-358.
- FULERO, S.M. & EVERINGTON, C. (2004). Mental retardation, competency to waive Miranda rights, and false confessions. In G.D. LASSITER (ed.), *Interrogations, confessions, and entrapment*. New York: Kluwer Academic, 163-180.
- GUDJONSSON, G.H. (2010). Psychological vulnerabilities during police interviews. Why are they important? *Legal and Criminological Psychology*, 161.
- HOOGVEEEN, M. (2011). *Het begripsvermogen van mensen met een verstandelijke beperking in een verhoorsituatie*. Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam, Masterthesis.
- IVENS, C. (2000). Hulpverlening bij seksueel misbruik van kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking. In E. DE BELIE, C. IVENS, J. LESSELIERS & G. VAN HOVE (eds.), *Seksueel misbruik van mensen met een verstandelijke beperking*. Leuven: Acco.
- KLEINERT, H.L., BROWDER, M.D. & TOWLES-REEVES, E.A. (2009). Models of cognition for students with significant cognitive disabilities: Implications for assessment. *Review of Educational Research*, 79, 301-326.
- MOONEN, X., DE WIT, M. & HOOGVEEEN, M. (2001). Mensen met een licht verstandelijke beperking in aanraking met politie en justitie. *Proces*, 5, 235-250.
- MOONEN, X., KAAL, H. & NIJMAN, H. (2013). Handig: een snelle LVB-screener. *Markant*, april, 34-36.
- O'MAHONY, B.M., MILNE, B. & GRANT, T. (2012). To challenge, or not to challenge? Best practice when interviewing vulnerable suspects. *Policing*, 3, 301-313.
- OSKAM, E. & SCHERES, W. (2000). *Totale communicatie*. Maarssen: Elsevier gezondheidszorg.
- PERSKE, R. (1994). Thoughts on the police interrogation of individuals with mental retardation. *Mental Retardation*, 377-380.
- PILLAY, A.L. (2012). The rape survivor with an intellectual disability vs. the court. *South African Journal of Psychology*, 312-322.
- REDLICH, A.D., KULISH, R. & STEADMAN, H.J. (2011). Comparing true and false confessions among persons with serious mental illness. *Psychology, Public Policy, and Law*, 3, 394-418.

- REDLICH, A.D., SUMMERS, A. & HOOVER, S. (2010). Self-reported false confessions and false guilty pleas among offenders with mental illness. *Law and Human Behavior*, 79-90.
- RISPENS, I. (2012). Maak gebruik van je niet-pluisgevoel. *Blauw*, 1, 13-15.
- SCHUERMANS, F. (2011). Salduz: Consultatie- en/of verhoorbijstand voor wie? In M. BOCKSTAELE, E. DEVROE & P. PONSAAERS (eds.), *Salduz – Bijstand van advocaten bij verhoren*. Antwerpen: Maklu.
- SIGELMAN, C.K., BUDD, E.C., SPANHEL, C.L. & SCHOENROCK, C.J. (1981). When in doubt, say yes: Acquiescence in interviews with mentally retarded persons. *Mental Retardation*, 53-58.
- SILVERSTONE, P.H., KRAMEDDINE, Y.I., DEMARCO, D. & HASSEL, R. (2013). A novel approach to training police officers to interact with individuals who may have a psychiatric disorder. *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 344-355.
- VAN DEN BERGH, P.M., DOUMA, J. & HOEKMAN, J. (1999). *Zedenzaken en verstandelijk beperkten. Sexual offences and persons with intellectual disabilities*. Leiden: DSWO Press.
- VAN DER MEER, J., HERMSEN, P. & KEUKENS, R. (2003). *Ondersteunen van mensen met een verstandelijke beperking*. Twello: Van Tricht Uitgeverij.
- VAN DER MOLEN, M. (2009). Het werkgeheugen van kinderen en jongeren met een licht verstandelijke beperking: inzicht en handelen. In R. DIDDEN & X. MOONEN (red.), *Met het oog op behandeling 2: Effectieve behandeling van gedragsstoornissen bij mensen met een lichte verstandelijke beperking*. Utrecht: LKC LVG/Expertisecentrum De Borg, 15-21.
- VAN DER SLEEN, J. & HEESTERMANS, M. (2010). Verstandelijke beperking en verhoor. In P.J. VAN KOPPEN, H. MERCKELBACH, M. JELICIC & J.W. DE KEIJSER, *Reizen met mijn rechter, psychologie van het recht*. Deventer: Kluwer.
- VAN GAMPelaere, V. (2013). *Wat denkt politie over personen met een psychiatrische stoornis?* Antwerpen: Maklu.
- VAN NIEUWENHUIZEN, M. & ELIAS, C. (2009). Probleemoplossingsvaardigheden en competentiebeleving van kinderen met een licht verstandelijke beperking. In R. DIDDEN (red.), *In perspectief*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum, 85-100.
- WAGENAAR, W.A. (2010). *Broddelwerk*. Amsterdam: Bert Bakker.
- WHITE, R. & WILLNER, P. (2005). Suggestibility and salience in people with intellectual disabilities: An experimental critique of the GUDJONSSON Suggestibility Scale. *Journal of Forensic Psychiatry and Psychology*, 638-650.

OPSPORING EN POLITIE / POLICE AND INVESTIGATION (2)

Optimalisatie federale politie – Arrest van het Grondwettelijk hof (10 juli 2014) over de pensioenleeftijd bij de politie – Veiligheidsbeleid Nederland

WILLY BRUGGEMAN^a

^a Voorzitter federale politieraad (Corresp.: willy.bruggeman@moerbeke.be).

1. Optimalisatie federale politie

In navolging van deze bijdrage in de vorige bijdrage van de deelredactie, kan het publiceren van het KB van 23 augustus 2014, BS 03 09 2014 gezien worden als het wettelijk sluitstuk van de optimalisatie van de federale politie.

In dit KB worden de bevoegdheden van het commissariaat-generaal verduidelijkt, de taken van de gedeconcentreerde directies op provinci-

aal niveau aangegeven en de algemene directie van het middelenbeheer en de informatie heringericht.

Ook wordt de organisatie van de algemene directie bestuurlijke politie en de algemene directie gerechtelijke politie heringericht.

De 'nieuwe' gedeconcentreerde coördinatie- en steundirecties (Dirco) en de gedeconcentreerde gerechtelijke directies starten hun activiteiten officieel op 1 oktober 2014.

2. Arrest van het Grondwettelijk hof (10 juli 2014) over de pensioenleeftijd bij de politie.

Het vernietigen door het Grondwettelijk Hof van de woorden 'voor de geïntegreerde politie' in artikel 88, tweede lid van de wet van 28 december 2011 houdende diverse bepalingen, heeft tot gevolg dat de nieuwe, algemene leeftijds-